

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ З АКТУАЛЬНОЇ ТЕМИ

Дослідження підходів права ЄС щодо формування механізму управління ризиками наводить на думку про першочерговість урахування, як на етапі розробки правових актів, так і у процесі правореалізації, інструментів, здатних запобігати ризикам різного походження та мінімізувати їх негативний вплив. Системність дій і рішень, вчинюваних / ухвалюваних Європейською Комісією, забезпечується завдяки стратегічному погляду в майбутнє, беручи до уваги безпекові виклики в прогностичному горизонті, яким має протидіяти спільна політика ЄС. Поєднання визнаних міжнародно-правових підходів до управління ризиками із використанням сучасних правових розробок з акцентом на широкій інтеграції цифрових рішень створює передумови для досягнення тактичних і стратегічних цілей політики ЄС у спосіб, що сприяє здійсненню сталих перетворень у різних сферах суспільного життя.

Якщо законодавство ЄС демонструє значну увагу до використання потенціалу ризик-орієнтованого підходу, то вітчизняна правотворча діяльність та практика правореалізації, зокрема, правозастосування в частині сприйняття та втілення інструментальної основи управління ризиками, можуть бути охарактеризовані як такі, що перебувають на різних стадіях свого розвитку та адаптації до права ЄС.

На теперішній час на національному рівні методи здійснення правотворчої діяльності або взагалі не сприймають концепцію “ризик”, або, якщо й оперують цією категорією, доволі обмежено враховують джерельну базу, яка дає змогу оцінити ризики з урахуванням багатоманітності впливів, які можуть створюватися першими, особливо з точки зору нових викликів, створюваних технологіями, які за своєю природою залишаються потенційно небезпечними.

У праві ЄС створена розгалужена методологічна база для проведення комплексних досліджень та оцінки проєктів законодавчих ініціатив крізь систему індикаторів, які дають змогу з’ясувати наявність або ж відсутність очевидних чи прихованих ризиків для суспільства. Порівняно із правотворчою практикою ЄС національна правотворча діяльність потребує істотного вдосконалення із інтеграцією в законодавчі процедури ризик-орієнтованого підходу. Додатково висловлено обґрунтований сумнів щодо можливості визнання репрезентативними і релевантними підходам ЄС до управління ризиками штучно інтегровані в законодавство України, що визначає засади державної регуляторної політики, поодинокі згадування про врахування ризиків без належного інституційного та методологічного забезпечення, яке б доводило реалістичність механізму управління ризиками.

Запобіжна функція механізму управління ризиками в межах процедур правотворчої діяльності не реалізується в повному обсязі, тим самим знижуючи рівень стійкості національної правової системи в умовах надзвичай-

них екзистенційних викликів, які постають перед державою. Відповідно ця обставина значно віддаляє від досягнення цілей євроінтеграційного курсу, оскільки в центрі уваги Європейської Комісії також перебувають питання якості правотворчої діяльності, що цілком виправдовується вимогами кластера 1 “Основи процесу вступу до ЄС”.

Водночас правотворча діяльність не обмежується метою запобігання ризикам, створюваним самими нормативно-правовими актами, оскільки важливим призначенням правотворчої діяльності залишаються розробка та впровадження у правову систему тих засобів регулювання суспільних відносин, які спроможні запобігти перетворенню потенційного негативного впливу ризиків, характерних для певної сфери суспільних відносин, що має бути врегульована, у сферу фактичних, реально існуючих правовідносин у вигляді небажаних поведінкових змін у діях суб’єктів господарювання, викривлення цілей державної політики за певними секторами економіки або кроссекторальної політики, провокування правопорушень, створюючи для цього толерантне середовище тощо. Тим самим механізм управління ризиками сприяє підвищенню ефективності на правореалізаційному рівні юридичної діяльності.

За підсумками аналізу окремих актів законодавства ЄС встановлено, що інтегровані в текст правового акта ЄС засоби виявлення, ідентифікації, запобігання, мінімізації та, за наявних конкретних можливостей, усунення наслідків негативного впливу ризиків із вжиттям комплексу заходів щодо недопущення повторення дій та/або бездіяльності з боку відповідних суб’єктів правовідносин за своїм алгоритмом здійснення, обсягом і змістом відповідних проактивних і реактивних заходів, очікуваними цільовими показниками враховують специфіку певного сектору економіки, узгоджуючись із міжнародно-правовими актами, системними актами ЄС, що визначають основи реалізації ключових інструментів реалізації механізму управління ризиками, а також стратегічними цілями ЄС, викладеними в програмних документах публічної політики. Зважаючи на викладене, акцентовано увагу на тому, що за цим напрямом розвиток законодавства України синхронізується із правом ЄС, інтегруючи в секторальні моделі правового регулювання відповідні елементи механізму управління ризиками. Водночас зауважується на тому, що залишається чималий обсяг норм права ЄС, які ще не імplementовано в національне законодавство з дослідженого напрямку. Доводиться, що поряд із цим додаткові зусилля мають бути докладені до забезпечення повноти імplementації підходів з управління ризиками в акти національного законодавства, які включено до пулу правових актів, ухвалених у межах реалізації євроінтеграційного курсу України (Володимир Устименко, Руслан Джабраїлов, Тетяна Гудіма, Веста Малолітнева, Станіслав Серєбряк “Механізм управління ризиками в праві Європейського Союзу та можливості його інтеграції в національне законодавство”).

Правове становище державних регуляторів, якими переважно є національні комісії – центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, – у Законі “Про центральні органи виконавчої влади” (Закон про ЦОВВ) визначено неповно й нечітко. Та й окремі закони про державних регуляторів мають певні вади, усунути які доцільно шляхом уніфікації відповідних норм.

З іншого боку, існують національні комісії, які не є регуляторами ні у сфері господарювання, ні в інших сферах, а створені для виконання інших функцій, про що теж має бути зазначено у відповідних нормативно-правових актах.

У законодавстві України, передусім у чинному Законі про ЦОВВ, у загальних рисах, а також докладніше – у спеціальних законах, які пропонується прийняти (наприклад, у окремому розділі закону “Про основні засади регулювання комерційної (господарської) діяльності в Україні”, чи в законі “Про основні засади діяльності державних регуляторів у сфері господарювання”), доцільно передбачити норми, які б уніфіковано визначали основні завдання, функції та повноваження регуляторів у сфері господарювання і принципи їх діяльності, незалежно від сфери економіки, на яку поширюються їхні повноваження при здійсненні державного регулювання, моніторингу та контролю за діяльністю суб’єктів господарювання. При цьому, виходячи з трьох основних видів функцій регулятора (державне регулювання, моніторинг і контроль), провести чіткий поділ функцій на основні три групи, розподіливши їх виконання за відповідними структурними підрозділами комісій (комітетами, департаментами, управліннями, відділами, секторами тощо) з визначенням повноважень, призначених для виконання зазначених функцій.

Побудоване на таких засадах законодавче визначення правового становища регуляторів у сфері господарювання уможливить, крім іншого, відмежувати їх від інших національних комісій, які не виконують функції державного регулювання, моніторингу та контролю.

Реалізація цих пропозицій може стати значним кроком на шляху до удосконалення законодавства про діяльність національних комісій як регуляторів у різних сферах господарювання (Валентин Щербина “Правове становище державних регуляторів у сфері господарювання”).

Європейський Союз тривалий час вважався глобальним “чемпіоном регулювання”, здатним установлювати обов’язкові стандарти, що поширюють свій вплив далеко за межі ЄС завдяки феномену “брюссельського ефекту”. Водночас поява “Доповіді Драгі” та наступні ініціативи Європейської Комісії засвідчили зростання критики надмірної зарегульованості як чинника, що нібито гальмує інновації та конкурентоспроможність європейської економіки. Ці процеси стали підґрунтям нового курсу – “регуляторного спрощення”, яке має наслідки не лише для ЄС, а й для держав-кандидатів,

зокрема України, що перебуває в процесі узгодження національного законодавства з *acquis* ЄС.

Унаслідок законодавчої пропозиції Omnibus I було змінено положення Директиви про звітність з корпоративної сталості (CSRD) і Директиви про належну обачність у сфері корпоративної сталості (CSDDD) – під гаслами регуляторного спрощення відбулося фактичне послаблення вимог щодо корпоративної відповідальності за дотримання прав людини та екологічних стандартів. У планах ЄС також перегляд цифрового законодавства (GDPR, Акт про управління даними та Акт про дані, Акт про штучний інтелект тощо), що може призвести до зниження рівня захисту фундаментальних прав користувачів. Піддано критиці відмову ЄС від прийняття Директиви про шкоду, заподіяну системами штучного інтелекту. Виявлено, що проблеми європейської конкурентоспроможності зумовлені насамперед структурними, культурними та інституційними чинниками (культура підприємництва, корпоративне право та право банкрутства, інвестиційні практики), а не надмірним регулюванням як таким. В українському контексті відсутність розвинутого законодавства у сферах корпоративної сталості, ШІ та захисту даних створює небезпеку некритичного копіювання непослідовних європейських реформ.

Логіка “менше регулювання – більше конкурентоспроможності” є хибною. Слід вести мову не про “більше” або “менше” регулювання, а про краще регулювання. Це означає, що правила повинні бути чіткими, пропорційними, ефективними та такими, що відображають реалії світової економіки та універсальні й місцеві цінності. Можна спрощувати процеси, однак не відмовлятися від принципів регулювання, як-от належна обачність компаній щодо прав людини та довілля або відповідальність за шкоду, заподіяну системами ШІ.

Слід відмовитися від підходу до регулювання як недоліку – коли кожне правило сприймається як перешкода, і перейти до розуміння його як дизайну. Це означає розглядати норми права не як гальмо для зростання, а як інфраструктуру довіри, справедливості та стійкості. Регулювання, яке підтримує інновації, має забезпечувати прозорість, передбачуваність та ефективні механізми запобігання заподіяння шкоди, а також відповідальності, якщо шкоду вже завдано. Насправді якісне регулювання сприяє конкурентоспроможності, адже воно знижує рівень невизначеності, захищає користувачів і забезпечує рівні умови на ринку.

Проблема полягає не в самому існуванні регулювання, а у його несистемності чи суперечливості. Як і в міському плануванні: місто стає швидшим та ефективнішим не тоді, коли прибирають усі світлофори. Те саме стосується й ринків (Валерія Поєдинок, Олександр Гарагонич “Регуляторне спрощення в праві Європейського Союзу”).

Державне оборонне замовлення (ДОЗ) є унікальним багатоаспектним правовим феноменом, який поєднує в собі елементи публічно-правового та

господарсько-правового регулювання. З одного боку, ДОЗ виступає інструментом державного управління економікою, спрямований на реалізацію публічної функції держави – забезпечення національної безпеки та оборони. Це підтверджується державним контролем на всіх рівнях (від Президента до спеціалізованих органів) та приватно-правовою природою його реалізації. З іншого боку, відносини між державним замовником і виконавцем будуються на засадах господарського права, що проявляється в укладенні державних контрактів, залученні суб'єктів господарювання різних форм власності й наявності майнових та організаційних елементів. Отже, господарсько-правовий аспект є визначальним, оскільки саме він регулює безпосередні відносини між учасниками ДОЗ.

Наявна система нормативно-правового регулювання ДОЗ в Україні є фрагментарною та розпорошеною у численних законодавчих і підзаконних актах. Ця ситуація створює значні правові прогалини, зокрема, відсутність єдиного уніфікованого поняття ДОЗ, що призводить до юридичної невизначеності, колізій у правозастосовній практиці та корупційних ризиків. Це підкреслює критичну потребу в систематизації та унормуванні чинного законодавства. Виходячи з аналізу, оптимальним рішенням є розробка і прийняття нового спеціального закону, який би комплексно регулював усі стадії ДОЗ – від стратегічного планування та формування до контролю за його виконанням.

З огляду на виявлені правові колізії доктрина господарського права набуває особливого значення, оскільки надає науково-теоретичні основи для гармонізації публічно-правових і приватно-правових засад. Крім того, впровадження в українську практику підходів НАТО до оборонного планування на основі спроможностей є важливим кроком. Цей метод дає змогу ефективно розвивати сили оборони в умовах реальних загроз, забезпечуючи їх довгострокову боєздатність. Це свідчить про необхідність інтеграції міжнародних стандартів і передових практик у національну систему оборонного планування.

В умовах воєнного стану ДОЗ є не лише засобом забезпечення матеріально-технічних потреб Збройних Сил України та інших складових сил оборони, а й потужним інструментом державного регулювання економіки. Воно стимулює розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу, сприяє створенню робочих місць, збільшенню податкових надходжень і збереженню промисловості. Отже, ефективне функціонування ДОЗ має безпосередній вплив на стійкість економіки та її здатність підтримувати обороноздатність держави (Ніно Пацурія, Ігор Іващенко “Господарсько-правові засади формування державного оборонного замовлення”).

Сучасний розвиток цифрової економіки та блокчейн-технологій стимулює впровадження інноваційних фінансових інструментів, серед яких особливе місце посідають токенизовані активи. Водночас відсутність єдино-

го наукового консенсусу щодо їх визначення створює методологічні та нормативні труднощі, що ускладнює інтеграцію цих інструментів у господарські правовідносини.

Основою токенизованого активу є первинний актив (майно чи майнові права) і токен (запис (одиночку обліку) в системі обліку цифрових даних на базі технології розподіленого реєстру, що є ідентифікатором інформації) разом із середовищем, де він управляється через цифровий договір (смайт-контракт), який забезпечує емісію, поділ, відчуження чи ліквідацію токенів.

Третій елемент юридичного складу (правовий зв'язок токенизованого активу) виражається у волевиявленні емітента (власника первинного активу) або сторін правовідносин щодо переведення активу в цифрову форму обліку та визначення обсягу прав на його використання в мережі блокчейн (або іншій системі) і поза нею. Сторони повинні узгодити не лише сам факт переведення активу в токенизовану форму, а й процедуру цього процесу: кількість і дату емісії токенів (як часток права на актив), обсяг закріплених за ними прав, мережу емісії та адреси обліку, порядок припинення правового зв'язку, обмеження використання чи відчуження поза блокчейном тощо.

Токенизований актив вважається сформованим лише після емісії токенів і встановлення правового взаємозв'язку між первинним активом і токеном(ами), що окреслює три його ключові структурні елементи: первинний актив, токен, а також правовий зв'язок між ними. Це свідчить про ознаку комплексності токенизованого активу. Попри похідний характер, він набуває самостійної цінності завдяки поєднанню властивостей базового активу, токена та мережі, де він емітований. Більше того, він припиняє своє існування у випадку ліквідації будь-якого з його елементів, що свідчить про ознаку синтетичності об'єкта за результатами поєднання декількох його елементів.

Тож на основі наведених характеристик токенизований актив – це комплексний синтетичний об'єкт, що існує у формі токена, як цифрового представлення первинного активу в розподіленому реєстрі, створеного за волевиявленням власника майна шляхом формування правового зв'язку між ним і майном чи майновими правами (первинним активом), емісія, поділ, відчуження, обіг та існування якого забезпечуються програмним кодом (смайт-контрактом).

Подальшого дослідження потребує співвідношення понять “токенизований актив”, “віртуальний актив” і “цифровий актив”, адже їх ототожнення у правовій доктрині та нормативних актах ускладнює їх чітке розмежування (Ніно Пацурія, Андрій Тищенко “Поняття та юридичний склад токенизованого активу як інструменту цифровізації господарського обороту: правовий аналіз”).

Станом на 2025 р. в Україні не існує чітких правил використання штучного інтелекту в господарській діяльності закладів охорони здоров'я. Водночас

упродовж останніх років у Європейському Союзі набули чинності декілька нормативно-правових актів, які врегульовують штучний інтелект у медичних цілях: AI Act, Регламент про медичні вироби (MDR), Регламент про діагностичні вироби (IVDR), Регламент про Європейський простір даних у сфері охорони здоров'я (EHDS), Загальний регламент про захист даних (GDPR) та Рамкова конвенція Ради Європи про ШІ. Наведені документи передбачають багаторівневу модель правового регулювання ШІ в медицині. В їх контексті Україна має забезпечити не лише правову адаптацію, а й формування національних методичних рекомендацій для практиків – за аналогією до практики Європейської Комісії.

Європейський підхід до регулювання штучного інтелекту у сфері охорони здоров'я ґрунтується на багаторівневій моделі (AI Act, MDR, IVDR, EHDS, GDPR, Рамкова конвенція Ради Європи), яка поєднує вимоги безпеки, прозорості, захисту даних та інноваційного розвитку. Особливого значення набувають положення AI Act щодо класифікації систем ШІ за рівнями ризику, встановлення обов'язкових вимог для високоризикових медичних застосувань та посилення нагляду на всіх етапах їх життєвого циклу. Водночас актуальними є норми MDR і IVDR, які забезпечують механізм єдиної декларації відповідності, а EHDS гарантує права пацієнтів на доступ і повторне використання медичних даних.

Україна, орієнтуючись на ці акти та власні зобов'язання з євроінтеграції, має прийняти загальний закон про ШІ та спеціальні норми щодо медичного ШІ з урахуванням європейських напрацювань, що потенційно уможливить знизити регуляторні прогалини, врахувати поточні реалії й водночас стимулювати розвиток медичних технологій.

Найбільш вірогідним і доцільним сценарієм інтеграції AI Act і суміжних регламентів є адаптація за “максимальним рівнем”, що має комплексний і системний характер та безпосередньо пов'язана з перспективою членства України в ЄС (Ніно Пацурія, Олександр Михайліченко “Огляд законодавчих підходів Європейського Союзу щодо регулювання штучного інтелекту у сфері охорони здоров'я”).

Досвід провідних країн Європейського Союзу засвідчує, що правове забезпечення фермерських господарств як сімейних юридичних осіб із можливістю кооперації, доступом до державної підтримки та стимулюванням сталого розвитку є ключовою умовою конкурентоспроможності аграрного сектору. Для України адаптація цих моделей передбачає: закріплення спеціальної організаційно-правової форми сімейного фермерського господарства; впровадження механізмів фінансової та податкової підтримки, прив'язаних до екологічних стандартів; розвиток системи кооперації та ринкової інтеграції фермерів; гармонізацію обліку і статистики фермерських господарств з єдиною системою збору статистики та фінансової звітності фермерських господарств (FSDN) і вимогами САП ЄС. Ці підходи відповіда-

ють стратегічному курсу на європейську інтеграцію України та формування сталого конкурентоспроможного аграрного сектору.

Дослідження правового становища фермерського господарства в Україні також виявило низку проблем, пов'язаних з неврегульованістю в Законі України «Про фермерське господарство» (Законі про ФГ) низки відносин, що стосуються, зокрема, порядку управління фермерським господарством, правового режиму його майна, майнової відповідальності фермерського господарства за невиконання чи неналежне виконання своїх зобов'язань перед контрагентами і пов'язаний з нею ризик тощо.

Зокрема, йдеться про: визначення поняття та уточнення складу майна, що утворює складений капітал фермерського господарства; установлення порядку визначення розміру часток членів фермерського господарства в його складеному капіталі; установлення залежності / незалежності кількості голосів, належних члену фермерського господарства від розміру його частки в складеному капіталі; можливі моделі управління справами фермерського господарства, вибір однієї з яких здійснюється членами господарства; чіткий розподіл повноважень одноосібного керівника фермерським господарством і його колективного органу (загальних зборів членів господарства) у разі його створення та можливість делегування окремих з них одноосібному керівникові; співвідношення відповідальності фермерського господарства і його членів за зобов'язаннями господарства; порядок виділу майна члену фермерського господарства, який з нього вибув; порядок передачі майна фермерського господарства його членам у разі ліквідації господарства. Ці та інші питання, крім Закону про ФГ, могли б бути вирішені у новій редакції Типового договору про створення сімейного фермерського господарства (Вікторія Рєзнікова, Валентин Щербина “ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ”).

Дивідендна політика держави свідчить про відсутність у акціонерних товариств (АТ) з державною часткою права на власний розсуд розпоряджатись чистим прибутком. У таких товариствах законом обмежено принцип верховенства загальних зборів та їх виключної компетенції приймати рішення про розподіл чистого прибутку та направлення його частини на виплату дивідендів. За відсутності рішення загальних зборів про виплату дивідендів до 1 травня року, наступного за звітним, виплата частини чистого прибутку здійснюється за рішенням виконавчого органу.

Право брати участь у розподілі прибутку та отримувати дивіденди є корпоративним; право на частину розподіленого чистого прибутку / оголошені дивіденди є зобов'язальним.

Право на отримання дивідендів може бути умовним і безумовним, абсолютним і відносним. Абсолютне безумовне право на отримання фіксованих дивідендів мають власники привілейованих акцій. Абсолютне умовне пра-

во на пропорційну частку розподіленого чистого прибутку мають власники простих акцій в АТ з державною часткою. Це право гарантоване законом; умовою є лише наявність чистого прибутку звітного року або нерозподіленого прибутку минулих років. Прийняття або неприйняття рішення загальних зборів про розподіл чистого прибутку та виплату дивідендів впливає на форму (дивіденди / частина чистого прибутку), розмір (дивіденди в розмірі, що визначається щорічно постановою КМУ, але не менше 30 %; частина чистого прибутку в розмірі не менше 90 % чистого прибутку), строки (дивіденди: до 1 (або 30) липня на частку держави та протягом не більше як 6 місяців приватним акціонерам, а частина чистого прибутку: до 1 липня всім акціонерам), спосіб виплати приватним акціонерам (депозитарна система або безпосередньо на рахунки), дату визначення переліку осіб, які мають право на отримання (для дивідендів визначається за рішенням наглядової ради; для частини чистого прибутку – законом не визначена; судова практика дійшла висновку, що такою датою є 1 липня року, наступного за звітним).

Відносне умовне право на отримання дивідендів: мають акціонери – власники простих акцій в інших АТ без державної частки, що реалізується за наявності: 1) чистого прибутку за звітний рік або нерозподіленого прибутку минулих років, 2) рішення загальних зборів акціонерів про розподіл чистого прибутку та виплату дивідендів. У таких АТ загальні збори можуть ухвалити рішення не виплачувати дивіденди, а спрямувати чистий прибуток на розвиток виробництва, поповнення резервного фонду, фонду матеріального заохочення чи інші цілі.

Право міноритарного акціонера на стягнення частини розподіленого чистого прибутку та оголошених дивідендів підлягає судовому захисту (Олександра Кологойда “Право міноритарних акціонерів на отримання частини чистого прибутку в акціонерних товариствах з державною часткою”).

Прагматичною видається орієнтація на компактний кодекс щодо принципів економічної політики, з урахуванням розукрупнення регуляторних вузлів у виконавчій владі України, яке відбулося у 2002–2025 рр., структурного розділення (відокремлення) політичних, управлінських та регуляторних функцій як на ринках загалом, так і в державному та комунальному секторах економіки зокрема. Із широким масивом норм у спеціальних законах слушною була б нова редакція Господарського кодексу України за прикладом Чехії чи Німеччини, менш втілюваною альтернативою вбачаємо ухвалення кількох кодексів на кшталт кодифікаційних зусиль Франції: а) конкурентного права, до якого можуть увійти регулювання, поруч із монополіями, концентрацією, горизонтальними та вертикальними узгодженими діями, також державна допомога, регулювання підприємств, які мають суспільний інтерес, виконання функцій загальносуспільного інтересу (публічних зобов'язань); б) енергетичного права, до якого входили б вертикальні та горизонтальні моделі відносин учасників ринків природного

газу та біометану, електроенергії, водню, торгівлі викидами, води, тепла, трубопровідна та мережева інфраструктура, окремі аспекти інфраструктури для інших видів палива; в) кодекс інтелектуальної власності та авторських прав; г) транспортний кодекс для перевезень багажу та пасажирів: морським, річковим, повітряним, космічним, залізничним, міським і приміським рейковим, а також автомобільним транспортом; ґ) кодекс електронних комунікацій і медіа; д) кодекс фінансових послуг; е) кодекс інвестиційних послуг (ринків капіталу та організованих товарних ринків); є) корпоративний кодекс: створення і діяльність товариств, установ, об'єднань, їх органів; туди могли б також увійти підприємства як об'єкти за чинним ЦК України.

Скасування Господарського кодексу, який упорядковує роль виконавчої гілки уряду (національного та місцевого) в економіці, ще й у момент, коли частки державного та комунального секторів економіки зростають, у підсумку повертає необмежену дискрецію, сливе свавілля уряду як найбільшого й найпотужнішого актора в макроекономічній сфері. Це об'єктивно вельми осяжний рушій економічних процесів, негативні прояви якого надто добре знайомі з минулого, щоб до них повертатися. Ми неохоче приймаємо розширення дискреції у воєнний стан: економіку “не варто мацати руками”, попри обіцянки дива авторами концепції оновлення цивільного законодавства від “невидимої руки”. Драматичну дезорганізацію нормотворчості в царині господарювання намагатимуться змішати із наслідками війни, тому в прагматичному висліді важливо обмежувати можливий хаос та подальші спроби дестабілізувати державний вплив на економіку на противагу таким поясненням. Тож ми приєднуємося до закликів консолідації та інкорпорації норм господарського законодавства зі зменшенням кількості законів, систематизації їх в академічному та офіційному зібранні за програмою підгалузевих (усе)збірок: фінансових послуг (кредитних, страхових, депозитних), корпоративного урядування, ринків капіталу та організованих товарних ринків, транспортних послуг тощо (Олег Загнітко “Регулювання фінансових послуг після втрати чинності Господарським кодексом України”).

Через спрощення критеріїв для ініціювання справи про банкрутство, встановлення наявності спору про право є найпоширенішою підставою у судовій практиці для відмови у відкритті провадження за заявою кредитора. Якщо у науці під спором про право переважно розуміють заперечення боржника проти вимог кредитора, то в судовій практиці переважає розширене тлумачення спору про право, яке зумовлене відсутністю в Кодексі України з процедур банкрутства (КУзПБ) такої підстави для відмови у відкритті провадження, як недоведеність підстав для ініціювання справи про банкрутство, що була передбачена в попередньому законодавстві.

Однією з основних функцій господарського суду під час провадження у справі про банкрутство є дотримання балансу захисту публічного та приватного інтересів. Тому під час розгляду заяви про відкриття справи про

банкрутство суд має враховувати як право кредитора на ініціювання щодо боржника процедур, передбачених КУЗПБ, так і право боржника на захист від необґрунтованих вимог ініціюючого кредитора.

Проте встановлення спору про право та відмова у відкритті провадження у справі про банкрутство лише на підставі доводів боржника без обґрунтованих доказів може мати наслідком зловживання боржником своїми правами в частині заперечення заявлених вимог ініціюючого кредитора. Своєю чергою зазначений підхід нівелює право кредитора на обрання способу захисту своїх прав у разі невиконання боржником грошового зобов'язання: звернутися до суду з позовом до боржника або ініціювати застосування процедур, що передбачені КУЗПБ.

Для належного дослідження обставин, які свідчать про наявність або відсутність спору про право, суд має бути наділений правом на застосування окремих інститутів, притаманних позовному провадженню. Саме такий підхід застосовується у правовій доктрині та судовій практиці Великої Британії, за яким доведення боржником наявності добросовісного спору з вагомими підстав (bona fide dispute on substantial grounds) щодо вимоги кредитора, що лежить в основі заяви про ліквідацію (winding-up by the court), зазвичай унеможлиблює її задоволення. Проте для боржника недостатньо лише стверджувати, що заборгованість є спірною, мають бути чітко викладені підстави такого спору із наданням відповідних фактів і доказів, які свідчать про їх обґрунтованість. При цьому суд має право долучати докази з метою з'ясування питання, чи є спір bona fide і чи є підстави для відкриття ліквідаційної процедури, а у виняткових випадках може вирішити спір по суті і під час розгляду заяви ініціюючого кредитора.

Пропонується внести зміни до законодавства, спрямовані на врегулювання порядку застосування судом процесуальних інструментів у підготовчому засіданні та запобігання зловживанню сторонами своїми правами на стадії відкриття провадження. Зокрема, для перевірки доводів ініціюючого кредитора та боржника є доцільним надання суду права, з власної ініціатииви або за клопотанням сторін, витребувати докази від учасників справи про банкрутство чи третіх осіб при винесенні ухвали про прийняття заяви ініціюючого кредитора до розгляду та на етапі підготовчого засідання. Убачається, що саме застосування судом процесуальних заходів, які не перешкоджають проведенню підготовчого засідання у визначені законодавством строки, сприятиме досягненню публічного та приватного інтересу в процедурі банкрутства.

Не менш важливим питанням, яке виникає у підготовчому засіданні, є зловживання сторонами своїми процесуальними правами. Поширеною є практика заперечення боржником самого факту правовідносин з ініціюючим кредитором. Ефективним запобіжником видається запровадження відповідальності за подання недостовірних відомостей і встановлення

обов'язку органу управління боржника подавати письмову заяву, складену відповідно до вимог ст. 88 Господарського процесуального кодексу України, у разі заперечення існування таких правовідносин (Валерія Радзивілюк, Петро Дубовський “Спир про право у справах про банкрутство: українська модель і зарубіжні підходи”).

За редакцією координаторок актуальної теми

*“ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ”,*

*докторки юридичних наук, професорки,
членкині-кореспондентки НАПрН України,
завідувачки кафедри економічного права
та економічного судочинства
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ВІКТОРІЇ РЕЗНІКОВОЇ*

*та
докторки юридичних наук, професорки,
професорки кафедри економічного права
та економічного судочинства
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ВАЛЕРІЇ ПОЄДИНОК*